

– Naar aanleiding van de in 2004 voorgenomen fusie van de Joodse voogdij-instellingen met het Samenwerkingsverband JMW en ter voorbereiding van mijn verzet hiertegen, heb ik op 7 september 2004 de laatste jaarrekeningen en de jaarverslagen van het JMW aangevraagd. JMW heeft geweigerd deze stukken aan mij voor inzage te overhandigen.

Is de Joodse gemeenschap bang het eigen functioneren kritisch te beschouwen? Of is het zoals een oude wijze Joodse man uit Amsterdam na een gesprek met mij over dit onderwerp verzuchtte: 'Iedereen heeft zijn eigen gedachten en vermoedens over het vermogensbeheer van de oorlogswezen. Het is net als met kinderen: iedereen weet hoe je ze moet maken, maar niemand spreekt erover.'

Verantwoordelijkheid van voogdij-instellingen voor hun pupillen

Voor minderjarige wezen (dus ook oorlogswezen) benoemt de rechtbank een voogd en toentertijd tevens een toeziend voogd. Voogd en toeziend voogd waren verantwoordelijk voor de oorlogswees tot het moment van meerderjarigheid dan wel het moment dat de pupil in het huwelijk trad. Deze verantwoordelijkheid gold ongeacht of de oorlogswees in Nederland dan wel buiten Nederland woonde. De verantwoordelijkheid van de voogd voor de oorlogswees is totaal en kan vergeleken worden met die van ouders ten opzichte van hun kinderen. Op het gebied van de financiën echter verschilt de verantwoordelijkheid van de voogd voor zijn pupil met die van ouders. Ook ouders zijn in elk opzicht verantwoordelijk voor hun kinderen tot ze de meerderjarige leeftijd hebben bereikt. Maar ouders zijn volgens de wet niet verplicht financiële verantwoording aan hun kinderen af te leggen als deze meerderjarig worden. Voogden daarentegen zijn wel financiële verantwoording verschuldigd aan hun pupillen.

De voogd of voogdij-instelling moest financiële verantwoording aan de oorlogswees afleggen in de vorm van een schriftelijke Eind-

afrekening. Daarna moest de voogd in bijzijn van zijn pupil, dan wel een door hem of haar gemachtigde persoon, het vermogensbeheer verantwoorden bij de rechter. Nadat de rechter aan de voogd de-charge had verleend, moest de oorlogswees tekenen voor ontvangst van het batig saldo.

Bewindvoerders

Bewindvoerders letten op het geld van mensen die dat, om welke reden dan ook, zelf niet kunnen. Zoals zal worden beschreven in hoofdstuk 4 benoemde het NBI, conform Besluit E 100, bewindvoerders voor afwezigen. Een afwezige is een natuurlijke persoon met onbekende verblijfplaats. De in de oorlog opgevallene nalatenschappen van afwezigen konden pas na de daarvoor speciaal uitgevaardigde wet van 11 juni 1949 – betreffende het vaststellen van de overlijdensdatum – worden afgewikkeld (zie hoofdstuk 4). De ouders van oorlogswezen waren dan ook tot juni 1949 afwezigen en daarom benoemde het NBI voor hen een bewindvoerder.

Bewindvoerders moesten bij het begin van hun bewindvoering een opstelling maken van het vermogen van de boedel en daarna periodiek, meestal jaarlijks per 1 januari, rekening en verantwoording afleggen aan het NBI in de vorm van een vermogensopstelling. Bewindvoerders mochten geen eigendommen van de afwezige bezwaren of vervreemden dan alleen na uitdrukkelijke toestemming van het NBI. Overigens droeg het NBI geen verantwoordelijkheid voor de handelingen van de bewindvoerder.

In de meeste gevallen eindigde een bewindvoering bij het vaststaan van het overlijden van de afwezige en uiteraard ook in voorkomende gevallen bij het bekend worden van de woonplaats van de tot die tijd afwezige. Bij beëindiging van de bewindvoering werd de bewindvoerder formeel door het NBI van zijn functie ontheven. Het NBI kon echter alleen dan ontheffing van functie aan de bewindvoerder verschaffen indien deze aan zijn verplichtingen had

voldaan door verantwoording af te leggen in de vorm van een vermogensopstelling van de afwezige. Daarna kon de afwikkeling van de nalatenschap(pen) plaatsvinden en de uiteindelijke overdracht aan de nog in leven zijnde rechthebbenden, in overeenstemming met de volgende procedure: elke nalatenschap van in de oorlog omgekomen personen diende te worden uitgezocht teneinde de tot deze nalatenschappen behorende goederen (effecten, huizen, maar ook 'herstelbetalingen') te verdelen onder de overlevende rechthebbenden. Daartoe moesten notarissen verklaringen opstellen waaruit bleek wie waar en op welk tijdstip was overleden met achterlating van welke kinderen, die op hun beurt enzovoort, enzovoort. De verklaring van erfrecht heeft dus direct betrekking op de in de oorlog omgekomen personen of groepen van personen en vermeldt aan het slot wie de uiteindelijke rechthebbenden zijn. Dit moet een uitermate pijnlijke en deprimerende klus zijn geweest.

De nalatenschappen konden dan worden afgewikkeld en na betaling van successierecht worden overgedragen aan de rechthebbenden. Deze moesten vervolgens de nalatenschappen onderling verdelen wat soms bij de notaris gebeurde.

Indien in de verklaring van erfrecht de verblijfplaats van alle rechthebbenden bekend was, konden de nalatenschappen onderling worden verdeeld. Het kwam veel voor dat niet van alle rechthebbenden vooralsnog de verblijfplaats bekend was. In dit geval kon alleen het gedeelte van de gevonden rechthebbenden verdeeld worden en bleef het gedeelte van de rechthebbenden met onbekende verblijfplaats bij de notaris liggen, het zogenaamde notarisgeld.

Ingeval het een minderjarige wees betrof werd de nalatenschap aan zijn of haar voogd overgedragen. De voogd of voogdij-instelling was vanaf dit moment de bewindvoerder voor de oorlogswees tot deze meerderjarig werd.

Op de Eindafrekening die de voogd dan moest voorleggen moesten alle inkomsten en uitgaven vermeld zijn. Als de afrekening in orde werd bevonden, en ook de meerderjarige pupil zelf akkoord was gegaan, ontving de voogd van de rechter 'decharge' voor het ge-

voerde financieel beheer van het vermogen. Daarna moest de oorlogswees tekenen voor ontvangst van het batig saldo.

‘De controle op bedrijven, stichtingen en personen die het geld beheren van mensen die onder bewind zijn gesteld, is niet goed geregeld. Kantonrechters en rechters-commissarissen die met deze taak zijn belast, besteden er weinig tijd aan en zijn er niet in gespecialiseerd’. Dat zeggen diverse deskundigen en betrokkenen bij bewindvoering.

‘Kantonrechters houden slechts marginaal toezicht’, zegt voorzitter H. Geerdes van het Landelijk Overleg van Kantonsectorvoorzitters. Volgens hem is er alleen sprake van ‘een oogje in het zeil houden’.

[...]Kantonrechters zouden elk jaar een overzicht moeten krijgen van een Onderbewind-gestelde, maar volgens Blankman – universitair docent privaatrecht en lid van een commissie die de kantonrechters heeft geadviseerd – gebeurt het ook vaak dat rechters genoeg nemen met één verslag per vijf jaar.

‘Het toezicht laat zeer te wensen over’, zegt M. Kooi, voorzitter van de Branchevereniging voor Professionele Bewindvoerders en Inkomensbeheerders.

‘[...]Of er vaak geld wordt weggesluisd door bewindvoerders is niet bekend. Bewindvoering is geen vetpot.’²²

Dit staat in een tweetal artikelen van Tom Kreling en Herman Staal (geen familie) gepubliceerd in *NRC Handelsblad* van 29 juli 2005. Deze uitlatingen hebben betrekking op een stichting in Amsterdam die het geld van circa driehonderd mensen beheerde die door de kantonrechter onder bewind waren gesteld. Het geld van deze mensen is verdwenen. De stichting laat een schuld achter van acht ton.

Deze stichting is niet een van de Joodse voogdij-instellingen. Het is de Stichting De Opstap te Amsterdam, die eind juli 2005 failliet ging. Uit bovenstaande mag men uiteraard niet zonder meer de conclusie trekken dat de vermogens van de Joodse oorlogspleeg-

kinderen niet goed zijn beheerd. Het betekent alleen dat de controle op de bewindvoerders, anno 2005, nog steeds slecht is geregeld. Het betekent ook dat het van de oorlogswezen een legitieme eis is ook dit gedeelte van het rechtsherstel te (laten) onderzoeken.

Onderzoek

Elk onderzoek begint wanneer men of een opdracht krijgt of wanneer men zelf de een en andere kwestie in het vizier krijgt, zich om de een of andere reden erover verbaast, nieuwsgierig wordt en vragen gaat stellen.

Het doel van elk onderzoek is het zo goed mogelijk en naar waarheid beantwoorden van gestelde vragen. Wetenschap houdt zich grosso modo bezig met de zoektocht naar waarheid. Wil men dus een eerlijk en oprecht antwoord op de gestelde vragen, dan is een wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk. Daarbij is een systematische aanpak vereist. Deze wordt bereikt door een zo goed mogelijk georganiseerde vraagstelling. Wanneer de vraagstelling steeds verschuift, komt het onderzoek op losse schroeven te staan. Wanneer de vraagstelling ontbreekt, krijgen de gedachten de vrije loop en het resultaat is een gratuit verhaaltje.

Opdracht en vraagstelling zijn richtinggevend voor de resultaten van het onderzoek en de daaruit volgende conclusies. Subjectieve en objectieve redenen kunnen een rol spelen bij het vaststellen van de opdracht en de vraagstelling voor onderzoek. Belangrijke voorwaarden voor een goed wetenschappelijk onderzoek zijn:

- integriteit,
- onafhankelijkheid,
- deskundigheid.

In een van de vele gesprekken die ik indertijd had met Hans Vuijsje heb ik gezegd: Er is veel onderzoek gedaan naar het naoorlogse rechtsherstel. Het vermogensbeheer van de Joodse WO II-wezen was daar niet bij. Onder de oorlogswezen doen de vreemdste ge-